

Archeologische verkenningen (3)

door J.H.J. Joosten

De vorige archeologische verkenning, al weer een half jaar geleden, leverde twee interessante reacties op.

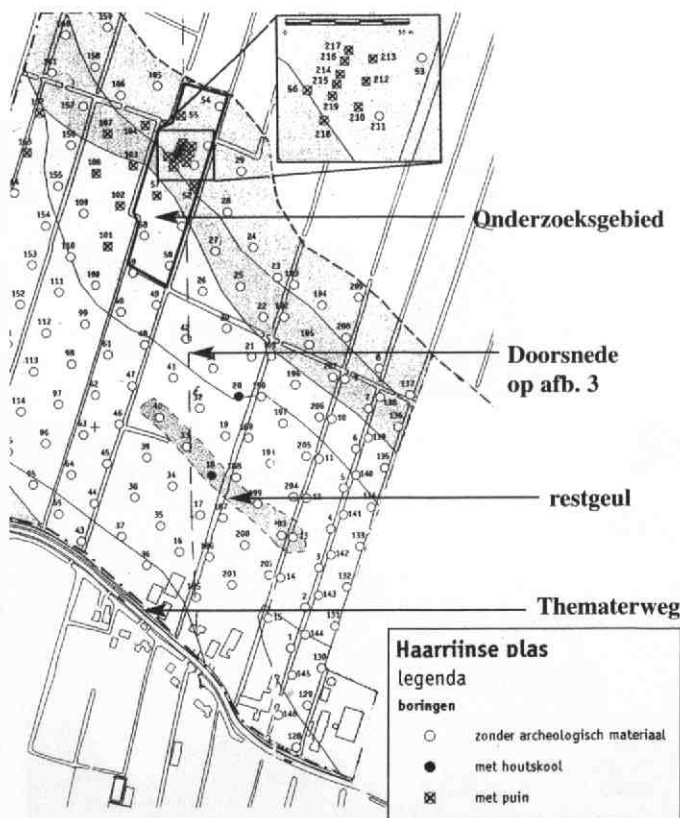
De Heer J. Storm van Leeuwen reageerde op de aankondiging van het archeologische onderzoek door de archeologische werkgroep Oude Rijn naar de omgrachte hofstede in de polder Themaet. Hem was tijdens zijn werk in het kader van de ruilverkaveling begin jaren zestig ter ore gekomen dat in de periode tussen de wereldoorlogen in de buurt van de plaats waar de hofstede verwacht wordt, bakstenen werden uitgegraven ten behoeve van restauratiedoeleinden. Belangrijke informatie waarmee tijdens het onderzoek, dat inmiddels al van start is gegaan, zal worden rekening gehouden! In plaats van muurresten zullen vaak uitbraaksleuven worden aangetroffen.

Een tweede reactie kwam van de broers Jos en Theo Brandsen uit De Meern. Zij reageerden op een opmerking in de vorige bijdrage: "geruchten uit het circuit van de onderzoekers met metaaldetectors". Zij boden hun diensten aan de werkgroep aan om het wantrouwen dat tussen de archeologen en de onderzoekers met metaaldetectors wel eens bestaat weg te nemen en een bijdrage te leveren in het archeologisch onderzoek. Hun aanbod is geaccepteerd en inmiddels heeft hun eerste bijdrage al een opmerkelijk resultaat gehad.

Deze aflevering is verder geheel gewijd aan het onderzoek dat de archeologische werkgroep "Oude Rijn" uitvoert op verzoek van de gemeente Vleuten- De Meern naar de begraven hofstede.

Waarom een onderzoek?

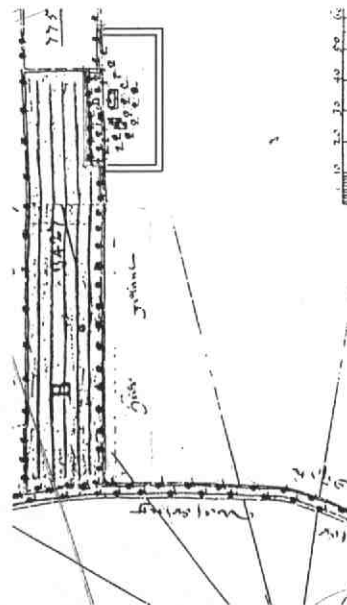
Vooruitlopend op de aanleg van de Haarrinse Plas is het deel van de stroomrug van de Oude Rijn gelegen ten noorden van de Thematerweg onderzocht middels een karterend archeologisch

afb. 1. Karterend archeologisch booronderzoek RAAP

booronderzoek door RAAP. (afb.1)

Op de rand van de stroomrug werden puinconcentraties aangetroffen. Deze concentraties werden eerst voor recente stort aangezien. Bert Koot, lid van de werkgroep, was in het archief van het kapittel van St. Jan een landmeterkaartje tegengekomen uit 1639 waarop de plaats van de puinconcentraties onmisken-

afb. 2. Landmeterskaart van J. van Diepenem uit 1639 waarop aangegeven met dubbele lijnen het onderzoeksgebied

baar een huis met twee hooibergen staat afgebeeld (afb.2). Hier was dus duidelijk iets aan de hand! Het kadaster uit 1832 geeft geen bijzonderheden meer op deze plaats, dus mogelijk liggen er nog niet door latere bebouwing verstoorde resten van een laatmiddeleeuwse hofstede.

De plaats op de rand van de stroomrug, de afwijkende kavelstructuur die ter plaatse een merkwaardige uitstulping vertoont en de merkwaardige plaats midden in de 11e of 12de-eeuwse ontginning, roepen allerlei vragen op. Wellicht was er al sprake van bebouwing voor de ontginning werd ondernomen. En wat was de aard van de bebouwing en de status van

de bewoners?

Op voorspraak van de gemeentelijke projectarcheoloog Erik Graafstal heeft de gemeente Vleuten-De Meern de archeologische werkgroep Oude Rijn gevraagd het onderzoek ter beantwoording van deze vragen op zich te nemen. Een bijzonder eervolle opdracht voor een groep amateurs. Op enige materiele voorwaarden en met de hulp van Ton van Rooijen, die vanuit de provinciale archeologische dienst de kwaliteit bewaakt, heeft de werkgroep positief op het verzoek gereageerd.

Ondertussen is na een uitgebreid vooronderzoek het echte graafwerk al begonnen.

Het vooronderzoek

Het vooronderzoek bestond uit drie delen. Een verder onder-

zoek van de archieven, een veldverkenning van het gebied en zijn directe omgeving en een nauwkeurige hoogtemeting van het onderzoeksgebied.

De leenregisters uit het archief van De Ham leverden een bijzondere verrassing op. De oudst bewaard gebleven akte met betrekking tot de hofstede bleek al uit 1472 te dateren en daarin werd gesproken over singels en grachten, een formulering die drie eeuwen lang in de leenregisters herhaald wordt. Een bevestiging van het vermoeden dat hier sprake is van een omgrachte hofstede, een woonvorm die in noordwest Europa in de dertiende tot zestiende eeuw veel voorkomt. Uit statusoverwegingen omgrachtten de lagere adel en welgestelden hun woningen. Naar dit soort bewoning is in Nederland nog weinig archeologisch onderzoek gedaan.

R. van der Mark adviseert in zijn doctoraalscriptie over dit soort hofsteden, voor het eigenlijke opgraven een nauwkeurige hoogtemeting uit te voeren. Informatie over ophogingen, die bij de bouw van dit soort huizen vaak voorkomt en over eventuele wallen, gaat anders verloren. Aldus is door de werkgroep gedaan. Het resultaat is een prachtige kaart van het onderzoeksgebied waarop het microreliëf in kleuren zichtbaar is gemaakt.

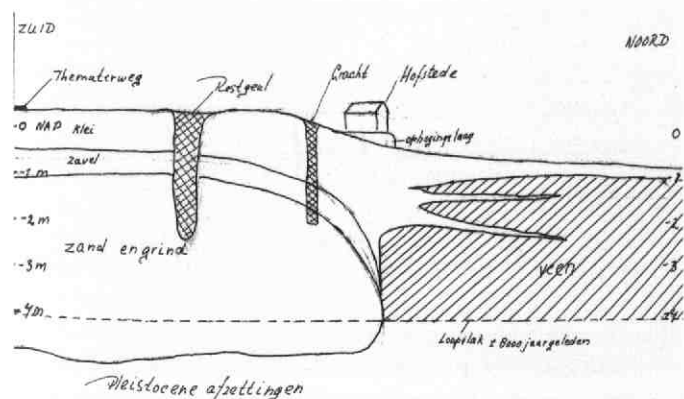
Het derde deel van het onderzoek bestond uit het afzoeken van de omgeving naar aan de oppervlakte liggende scherven, botten en andere restanten van vroegere bewoning. Het leverde een aantal dateerbare scherven op die bewoning in de late middeleeuwen bevestigden. Ook werd recent puin aangetroffen met er tussenin een enkele scherf van mogelijk vroeg middeleeuws aardewerk. Vraag blijft of de oude scherf met de recente stort is meegekomen of van een hele vroege bewoning op de plaats zelf afkomstig was.

Het onderzoeksgebied ligt op de rand van de stroomrug van de Rijn. De afzettingen zijn hier ter plaatse ongeveer 4000 jaar oud. Toen boorde de Rijn zich door de vier meter dikke veenlaag en schuurde ook nog een deel van het eronder liggende zand weg. Later zette de rivier, die voortdurend van loop veranderde, zand, grind en zavel af en bij overstromingen met lage stroomsnelheden ook klei, tot ver in de omtrek, over de veenlaag heen. (afb.3)

Dit betekent dat reeds in de late steentijd, bronstijd en ijzertijd bewoning van dit deel van de stroomrug mogelijk was. Uit eerder onderzoek is gebleken dat de directe omgeving ten zuiden van de Thematerweg in ieder geval in de ijzertijd al bewoond werd.

De eerste spa de grond in!

Geladen met de resultaten van het vooronderzoek en

afb. 3. Doorsnede onderzoeksgebied in noordzuidrichting. De restgeul is ook zichtbaar op afb 1.

geschoold door Ton van Rooijen in het aankrassen, tekenen en inmeten van archeologische sporen en het registreren van vondsten, waren de verwachtingen hoog gespannen.

De graafmachine van de firma van Lint legde de eerste dag een put aan van 40m lang ruim 5m breed en een 0,5m diep. Al snel werd loodrecht op de lengterichting van de sleuf een ruim 8m brede baan van donker gekleurde aarde zichtbaar. De bedoeling van het aanleggen van de put, in de lengterichting liggend evenwijdig aan de kavelsloten, was het vinden van het grachtenstelsel. Het was direct duidelijk dat de grijze baan de plaats van de zuidelijke gracht aangaf.

Om meer over de gracht te weten te komen werd de put ter hoogte van de gracht nog ruim 1m verder uitgediept over de helft van de breedte van de put. De doorsnede van de gracht tekende zich duidelijk af in het aldus verkregen profiel. Uit het profiel stak een stuk ijzer dat bij nader onderzoek een gave lanspunt bleek te zijn van wel 25cm. In de bodem van de uitgediepte put die snel weer onder water liep stak een bewerkte eiken balk schuin omhoog. Mogelijk de pijler van een brug of een deel van een beschoeiing. Uit het profiel werden nog enkele scherven geborgen uit verschillende tijdperken; een aanwijzing dat de gracht verschillende fases heeft gekend. De gracht is breder en ook dieper dan verwacht. Mogelijk is niet alleen de status het doel geweest van de aanleg, maar speelde ook de weerbaarheid van de hofstede een rol.

Tot slot werd door de al eerder genoemde broers Brandsen

voorzijde

Randschrift:

"ALBERTUS.DUX:COM.HOLA.Z.ZELA"
(Albertus, hertog (van Beijeren):graaf van Holland en Zeeland)

keerzijde

Randschrift binnen:

"MONETA HOLLAND"
(Geld van Holland)

Randschrift buiten:
"ENDIETU.SIT.NOME.
DNI.NRI.IHU.XPI"
(In God zijn naam ...?)

afb.4 1 enkele "groot"(zilver) van het graafschap "Holland" Aalbrecht van Beijeren (1359-1404) Gothisch randschrift

het terrein op metaalvondsten afgezocht. Dat leverde op de insteek van de gracht een mooie zilveren munt op uit de tweede helft van de 14de eeuw. (afb.4) Boven in de grachtvulling werden nog talrijke spijkers aangetroffen die mogelijk afkomstig zijn van een vergaan houten brugdek.

Een succesvolle eerste graafdag! De werkgroep heeft zich intussen gestort op het tekenen van de zich in de put aangekraste sporen, het registreren en verwerken van de vondsten en het analyseren van de verkregen gegevens om verdere plannen te ontwikkelen. Daarover een volgende keer meer.

De vragenrubriek

Als u vragen, opmerkingen of mededelingen heeft op archeologisch gebied, vergeet dan niet contact op te nemen met de redactie of met Hans Joosten, Haarpad 36, 3451 AZ Vleuten, tel. 030-6772554.